

יח ואם עד אליו לא תקבלו
 למימרי ואוסף למרדי תכון
 שבע על חוביכון: יט ואתבר
 ית יקר תקפכון ואתן ית
 שמיא די עלויכון תקיפין
 כפרזלא מלאחתא מטרא
 וארעא דתחותיכון חסינא
 יח ואם עד אליו לא תשמעו לי ויספתי
 ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם:
 יט ושברתי את גאון עיניכם ונתתי את
 שמיכם כפרזל ואת ארצכם כנחשה:
 כנחשא מלמעבד פירין:

(18) And if, during these, you will not listen to Me, I shall add another seven castigations for your [seven] sins: (19) I shall break the pride of your strength

RASHI

רש"י

ואם עד אלה (18) — [is equivalent to:] ואם עד אלה (עוד) these [are transpiring], you [still] will not listen to Me. — [means: I shall add] more sufferings of a different [nature]. שבע על חטאתיכם — [does not mean that God will punish them seven-fold for each sin, but rather, it means:] Seven retributions for your seven sins that have been enumerated earlier (see Rashi verse 15 above; Torat Kohanim 26:26). (19) ושברתי את גאון עיניכם — This [expression גאון עיניכם, "pride of your strength,"] refers to the Holy Temple. Similar is (Ezekiel 24:21), "I hereby am desecrating My Sanctuary, the pride of your strength (גאון עיניכם)." (Torat Kohanim 26:27) And make your skies like iron and your Land as copper — This is more severe than [the retribution admonished by] Moshe, when he said (Deuteronomy 28:23), "And your skies above you will be [like] copper [and the earth below you (like) iron]" — (see Rashi there, where the retribution stated by Moshe is explained as follows:) That the skies will sweat just like copper sweats, and the Land will not sweat, just like iron does not sweat, and therefore, the Land will preserve [any of] its [existing] fruit [since the fruit will not rot from being saturated with moisture, albeit that the Land will not yield produce]. However, here, [in this harsher retribution stated by God Himself,] the skies will not sweat, just like iron does not sweat, and therefore, there will be drought in the world, while the Land will indeed sweat, just like copper sweats, thus causing its fruits to rot [through

(יח) ואם עד-אלה. ואם בעוד אלה לא תשמעו. ויספתי. עוד יסורין אחרים. שבע על-חטאתיכם. (תורת כהנים) שבע פרעניות על שבע עברות האמורות למעלה: (יט) ושברתי את-גאון עיניכם. זה בית המקדש, וכן הוא אומר (יחזקאל כד, כא): "הנני מחלל את-מקדשי גאון עיניכם." ונתתי את-שמיכם כפרזל ואת-ארצכם כנחשה. זו קשה משל משה! ששם הוא אומר (דברים כח, כג): "יהיו שמיך אשר על ראשך נחשת וגן", שיהיו השמים מויעין בדרך שהנחשת מויעה, והארץ אינה מויעה בדרך שאין הפרזל מויע, והיא משמרת פרותיה, אבל כאן, השמים לא יהיו מויעין בדרך שאין הפרזל מויע, והיא חרב בעולם, והארץ תהא מויעה בדרך שהנחשת מויעה, והיא מאבדת

And make your skies like iron and your Land as copper — This is more severe than [the retribution admonished by] Moshe, when he said (Deuteronomy 28:23), "And your skies above you will be [like] copper [and the earth below you (like) iron]" — (see Rashi there, where the retribution stated by Moshe is explained as follows:) That the skies will sweat just like copper sweats, and the Land will not sweat, just like iron does not sweat, and therefore, the Land will preserve [any of] its [existing] fruit [since the fruit will not rot from being saturated with moisture, albeit that the Land will not yield produce]. However, here, [in this harsher retribution stated by God Himself,] the skies will not sweat, just like iron does not sweat, and therefore, there will be drought in the world, while the Land will indeed sweat, just like copper sweats, thus causing its fruits to rot [through

כ ויסופון לְרִיקָנוּ חִילִיכוֹן וְלֹא
תִתֵּן אֲרָעֲכוֹן יָת עֲלֻלָתָהּ וְאֵילָן
אֲרָעָא לֹא יִתֵּן אֲבִיָּהּ: כֹּא וְאִם
תִּהְיוּן קִדְמֵי בְקָשִׁיו וְלֹא

כ וְתִם לְרִיק כְּחֶכֶם וְלֹא-תִתֵּן אֲרָצְכֶם אֶת-
יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פְּרִיָּו: כֹּא וְאִם-

and make your skies like iron and your Land as copper. (20) You will expend your energies in vain and your Land will not yield its produce and the tree of the land will not give forth its fruit. (21) And if you treat Me as happenstance,

RASHI

its dampness] (Torat Kohanim 26:28).

(20) You will expend your energies in vain — *In the case of a man who did not invest any hard work, not having plowed or sowed or uprooted weeds or trimmed off weeds or hoed — when the time of the harvest arrives and if blight comes and ruins everything, it does not affect him at all. However, a man who does indeed invest hard work, plowing and sowing and uprooting weeds and trimming weeds and hoeing — if blight comes and ruins everything, this man's teeth become blunt [i.e., his spirit will surely*

be broken]! [Thus is the force of the retribution described here] (Torat Kohanim 26:28) **Your Land will not yield its produce** — [The word for produce here, יְבוּלָהּ, means that which is “brought forth,” thus alluding to the fact that the Land will not produce] even that quantity of seed that you “bring forth (מוביל)” to the field when you come to sow [it] (Torat Kohanim 26:29). **And the tree of the land [will not give forth its fruit]** — [Why the expression “tree of the land?” It means that] the trees will be smitten even from their very land source, for they will not be able to produce fruit buds in the budding season. [The production of fruit buds originates from the actual land in which the tree is rooted (Seifer Hazikaron)] (Torat Kohanim 26:29). **Will not give forth** — [This phrase comes after “the tree of the land” and before “its fruit” and must be understood here to] qualify both that [phrase] which is before it and that which comes after it [and therefore, there are two separate retributions specified here (see next Rashi)]. **Will not give forth its fruit** — i.e., if a tree will produce any fruit-buds (Mizrachi), they will drop off the tree (Torat Kohanim 26:29). Thus, this [phrase here, “the tree of the land will not give forth its fruit”] represents two separate curses and [by so identifying them as two separate curses here, Rashi has shown that verses 19-20 have] now enumerated seven retributions here (see Rashi on verse 18) [namely: (a) Breaking the pride of your strength, (b) making your skies like iron, and (c) your Land as copper, (d) that you will expend your energies in vain, (e) your Land will not yield its produce, (f) trees will not be able to bud their fruits altogether (see preceding Rashi), and (g) any fruit buds produced

רש"י

פְּרוּתֵיהֶּן: (כ) וְתִם לְרִיק כְּחֶכֶם. (תורת כהנים) הָרִי אָדָם שְׁלֹא עָמַל, שְׁלֹא חָרַשׁ, שְׁלֹא זָרַע, שְׁלֹא נָבֵשׁ, שְׁלֹא כָסָה, שְׁלֹא עָדַר, וּבִשְׁעַת הַקְּצִיר בָּא שְׂדֵפוֹן וּמִלְקָה אוֹתוֹ, אֵין בְּכָף בְּלוּם, אֲבָל אָדָם שֶׁעָמַל וְחָרַשׁ וְזָרַע וְנָבֵשׁ וְכָסָה וְעָדַר, וּבָא שְׂדֵפוֹן וּמִלְקָה אוֹתוֹ, הָרִי שְׁנֵיו שֶׁל זֶה קְהוּת. וְלֹא-תִתֵּן אֲרָצְכֶם אֶת-יְבוּלָהּ. (תורת כהנים) אָף מֵה שְׁאֵתָהּ מוּבִיל לָהּ בְּשַׁעַת הַזָּרַע. וְעֵץ הָאָרֶץ. (תורת כהנים) אֶפְלוּ מִן הָאָרֶץ יֵהָא לְקוּי, שְׁלֹא יִחְנִיט פְּרוּתֵיו בְּשַׁעַת הַחֲנֻטָּה. לֹא יִתֵּן. מִשְׁמֵשׁ לְמַעֲלָה וּלְמַטָּה, אֵעֵץ וְאֶפְרִי. לֹא יִתֵּן פְּרִיָּו. כִּשְׁהוּא מִפְּרָה מִשִּׁיר פְּרוּתֵיו, הָרִי שְׁתֵּי קָלְלוֹת, וַיֵּשׁ כִּאֵן שָׁבַע פְּרַעְנִיּוֹת:

תיבון לְקַבֵּל אֶלְמִימְרֵי וְאוֹסֵף
לְאַתְאָה עֲלֵיכֶם מִחָא שְׁבַע
כְּחוֹבֵיכֶם: כב וְאֶגְרִי בְכוֹן יֵת
חֹת בְּרָא וְתִתְפַּל יִתְכוֹן
וְתִשְׁיִצִי יֵת בְּעֵרְכוֹן וְתִזְעַר

תִּלְכוּ עִמִּי קָרִי וְלֹא תֵאָבֹוּ לְשִׁמְעַי לִי
וְיִסְפְּתֵי עֲלֵיכֶם מִפֶּה שְׁבַע פְּחֻטְאֵיכֶם:
כב וְהִשְׁלַחְתִּי בְּכֶם אֶת־חַיֵּי הַשָּׂדֶה וְשִׁפְלָהּ

not wishing to listen to Me, then I shall add seven [different] punishments corresponding to your [seven] sins: (22) I shall instigate the wild beasts of the

RASHI

רש"י

וּאִם תִּלְכוּ עִמִּי קָרִי (21) *will drop off the tree*. — *Our Rabbis have taught that [this word קרי means] temporary, by chance (מקרה), something that happens only sometimes. Thus, [our verse here means:] "If you treat the commandments [of My Torah] as happenstance, a temporary concern."* And Menachem [Ben Saruk] explains [קרי] to denote prevention. Similar is (Proverbs 25:17), "hold back (הקר) your steps," and also (Proverbs 17:27), "he who withholds (יקר) his spirit." And this explanation [of קרי] approaches Onkelos's translation of it here, namely, denoting hardness (קושי), i.e., [those

(כא) וְאִם-תִּלְכוּ עִמִּי קָרִי. רבוּתֵינוּ אָמְרוּ: אָרְעֵי, בְּמִקְרָהּ, שְׂאִינוּ אֶלָּא לְפָרְקִים, בֵּן תִּלְכוּ עֲרָאֵי בְּמִצּוֹת, וּמִנְחָם פֶּרֶשׁ: לְשׁוֹן מְנִיעָה, וְכֵן (משלי כה, יז): "הִקֵּר רִגְלֶךָ", וְכֵן (משלי, יז, כח): "יִקֵּר-רוּחְךָ", וְקָרוֹב לְשׁוֹן זֶה לְתַרְגּוּמוֹ שֶׁל אֹנְקֵלוֹס: לְשׁוֹן קָשִׁי, שְׂמִקְשֵׁין לָבָם לְמַנַּע מִהִתְקַרֵּב אֵלָי. שְׁבַע פְּחֻטְאֵיכֶם. שְׁבַע פְּרַעְנִיּוֹת אַחֲרוֹת, בְּמִסְפַּר שְׁבַע, כְּחֻטְאֵיכֶם: (כב) וְהִשְׁלַחְתִּי. לְשׁוֹן גְּרוֹי. וְשִׁפְלָה אֲתֵכֶם. אֵין לִי אֶלָּא חַיֵּה מִשְׁפָּלָת, שְׁדַרְבָּה בְּכָךְ, בְּהִמָּה, שְׂאִין דְּרַבָּה בְּכָךְ, מְנִין, תִּלְמוּד לֹאמַר (דברים לב, כד): "וְשֵׁן-בְּהֵמַת אֲשַׁלַּח בָּם", הֲרִי שְׁתִּים, וּמְנִין שְׁתֵּהָא מְמִיתָהּ בְּנִשְׁבִּיתָהּ, תִּלְמוּד לֹאמַר (שם): "עַם-חַמַּת וְחֹלֵי עֶפְרָ", מָה אֱלוֹ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין, אִף

harden (מקשיין) their hearts and hold themselves back from coming close to Me. — [means: "I shall add] seven different punishments corresponding to the [same] number of your sins, namely, seven." (Torat Kohanim 26:30) (22) וְהִשְׁלַחְתִּי — [This term] denotes "instigation." **[I shall instigate the wild beasts of the field against you,] and they will leave you bereft** — From our verse here, I can only see that wild beasts will leave you bereft, for indeed this is their nature. However, when it comes to domestic animals, that are not accustomed [to kill people], where do we see [that they too, will also kill at the time of retribution]? When Scripture says (Deuteronomy 32:24), "I shall cast the teeth of livestock upon them" — thus I know that both [wild beasts and domestic animals will be involved in attacking people then. From that verse in Deuteronomy, however, I only know that livestock will bite;] how do I know that the [domestic] animals will actually kill through their bite? Because that verse continues, "with the venom of the creatures that slither in the dust" — just as those [snakes] kill through their bite, so too, domestic animals will kill through their bite [in the retribution], And indeed there were years in the Land of Israel, when [domestic] donkeys used to bite and kill, [just as] wild donkeys bit and killed (see Rashi Deuteronomy 32:24; Torat Kohanim 26:31).

יִתְּכוֹן וְיִצְדִּיֵן אוֹרְחוֹתֶיכוֹן:
כג וְאִם בְּאֵלֶּן לֹא תִתְּרִדוּן
לְמִימְרֵי וּתְהִיכוּן קִרְמֵי בְּקִשְׁיוֹ:

אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֵמַתְכֶם וְהִמְעִיטָה
אֶתְכֶם וְנִשְׁמֹו דְרָכֵיכֶם: כג וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא
תִּוָּסְרוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי קָרִי:

field against you, and they will leave you bereft, utterly destroy your livestock and diminish you, and your roads will become desolate. (23) And if, through these, you will still not be chastised [to return] to Me, and if you [continue to] treat Me happenstance,

RASHI

ושכלה אתכם — *This refers to [becoming bereft of one's] young children (Torat Kohanim 26:31). Utterly destroy your livestock* — *[since the livestock are] outside [they fall prey to be utterly destroyed by the wild beasts, while these beasts will only]* **Diminish you** — *[since you will be] inside [the precincts of the city, somewhat protected (Siftei Chakhamim)] (Torat Kohanim*

26:31). **And your roads will become desolate** — *[The inclusive expression here דרכיכם, teaches us (Seifer Hazikaron) that both] major [public] roads and [even] small [private] pathways [will become desolate] (Torat Kohanim 26:31). Hence, [our verse here,] enumerates seven retributions, namely: (a) the teeth of domestic animals, (b) the teeth of wild beasts, (c) the venom of the creatures that slither in the dust, (d) being bereft, (e) utter destruction [of your livestock], (f) diminution [of the people], and (g) desolation [of roadways]. (23) לא תוסרו לי* — *[literally, “You will still not be chastised to Me,” i.e.,] to return to Me.*

רש"י

אלו נושכין וממיתין; כבר היו שנים בארץ-ישראל: חמור נושף וממית, ערוד נושף וממית. ושכלה אתכם. אלו הקטנים. והכריתה את-בהמתכם. מבחוץ. והמעיתה אתכם, מבפנים. ונשמו דרכיכם. שבילים גדולים ושבילים קטנים, הרי שבע פרעניות: שן בהמה, ושן חיה, חמת זוחלי עפר, ושכלה, והכריתה והמעיתה, ונשמו: (כג) לא תוסרו לי. לשוב אלי:

PROPHETS Jeremiah 17

יג סְבוּר יִשְׂרָאֵל יְיָ כָּל דְּשִׁבְקוֹ
פּוֹלְחֵנֶךָ יִבְהַתּוֹן וְרִשְׁעֵי־אֵי

יג מְקוֹה יִשְׂרָאֵל יְדוֹהַ כָּל־עֲזֹבֶיךָ יִבְשׁוּ יְסוּרֵי

(13) The Lord is the source of the hopes of Israel, all who forsake You shall be

RASHI

(13) **And they who turn away from me** — *Those who turn away from my path will*

be marked out in the graves of the world.

נביאים ירמיה פרק יז

רש"י

(יג) יסורי. אותם שסרו מדרךי בקברות ארץ יפתבו:

דַּעְבְּרוּ עַל מִימְרֵךְ בְּגִיהָנָם
 אֵינֹן עֲתִידִין לְמַפֵּל אֲרִי
 שְׁבִקוּ פּוֹלְחֵיךָ יי דְּבַדִּילִיה אֶת
 מִיָּתִי עֲלִיהוֹן יִקְרָא כְּמִבּוֹעַ
 דְּמִיָּין דְּלֹא פִּסְקִין מוֹהִי:
 יד אֲסִינִי יי וְאֶתְסִי פְּרוֹקֵנִי
 וְאֶתְפָּרַק אֲרִי תוֹשֵׁבְחָתִי אֶת:
 טו הָא אֵינֹן אֲמַרִין לִי אֵן
 דְּאֶתְנַבִּיטָא בְּשִׂמָּא דִּי יִתְקַיֵּם
 כְּעֵן: טז וְאֵנָּא לֹא עֲכַבִּית עַל
 מִימְרֵךְ מִלְּאֶתְנַבְּאָה עֲלִיהוֹן
 לְאוֹתְבוֹתְהוֹן לְדַחֲלֵתְךָ וְלִיּוֹם
 בִּישׁ דְּאֶת מִיָּתִי עֲלִיהוֹן לֹא חֲמִידַת אֶת גְּלִי
 קְדַמְךָ אֶפְקוֹת שְׁפוֹתֵי גְּלִי קְדַמְךָ הוּהוּ: ז לא יְהִי מִימְרֵךְ
 לִי כְּדַבְּרִין רַחֲצִנִי אֶת בְּעַדְן עֲקָא: יח יִבְהַתּוֹן רַדְפִּי וְלֹא אֲבֵהִית אֲנָא
 יִתְפַּלְמוֹן אֵינֹן וְלֹא אֶתְפַּלְסֵם אֲנָא
 אִיָּתִי עֲלִיהוֹן יוֹם בִּישׁ וְעַל חַד תְּרִין תִּבְרָא תִּבְרִינֹן:

(קרי וסורי) בָּאָרֶץ יִכְתְּבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים
 אֶת־יְדוּהַ: יד רַפְּאֲנִי יְדוּהַ וְאַרְפֵּא הוֹשִׁיעֲנִי וְאוֹשַׁעַה
 כִּי תִהְלָתִי אִתָּה: טו הִנֵּה־הִמָּה אֲמַרִים אֵלַי אֵיִה
 דְּבַר־יְדוּהַ יְבוֹא נָא: טז וְאֲנִי לֹא־אֲצַתִּי | מְרַעַה
 אַחֲרֶיךָ וַיּוֹם אָנוּשׁ לֹא הִתְאוּיִתִי אֶתָּה יִדְעַת מוֹצֵא
 שְׁפָתַי נֹכַח פְּנֵיךָ הִיָּה: יז אֶל־תִּהְיֶה־לִּי לְמַחְתָּה
 מִחֲסִי־אֶתָּה בַּיּוֹם רָעָה: יח יִבְשׁוּ רַדְפֵּי וְאֶל־אֲבִשָּׁה
 אֲנִי יִחַתּוּ הִמָּה וְאֶל־אֲחַתָּה אֲנִי הִבִּיא עֲלֵיהֶם יוֹם
 רָעָה וּמִשְׁנֵה שְׁבָרוֹן שְׁבָרָם:

shamed, and they who turn away from me shall be marked out on the earth that they have forsaken the Source of living waters, the Lord. (14) Heal me, O Lord, then I shall be healed; help me, that I shall be helped, for You are my praise. (15) Behold, they say to me, Where is the word of the Lord? Let it come now! (16) But I did not hasten since I was a shepherd after you, and I did not desire the woeful day. You know it. What came out of my lips was before Your face. (17) Let it not be to me for a ruin; You are my shelter on a day of evil. (18) May my pursuers be shamed, but let me not be shamed; may they be broken, but let me not be broken; bring upon them a day of evil, and with a double destruction destroy them.

RASHI

רש"י

(15) **Where is the word of the Lord, etc.** — *The retribution which you prophesy.*
 (16) **But I did not hasten** — *I did not hasten to urge You to bring them, because I am a good shepherd, who goes after You to beg mercy for them. And ... the woeful day* — *The illness of their retribution I did not desire. Before Your face* — *to turn back Your anger from them.* (17) **Let it not be to me** — *Let not Your mission be [to me] for a ruin.* (18) **May my pursuers be shamed** — *The men of Anatot. And with a double destruction* — *משנה is an expression of double.*

(טו) אֵיִה דְּבַר ה'. הַפְּרַעְנִיּוֹת שְׁאֵתָּה מְנַבֵּא: (טז) לֹא אֲצַתִּי. לֹא מִהֲרֵתִי לְזַרְזֹךְ לְהַבִּיאֵם מִהַיּוֹת רוּעָה טוֹב מִחֲזוֹר אַחֲרֶיךָ לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים: וַיּוֹם אָנוּשׁ. חֲלִי פְּרַעְנוֹתָם לֹא הִתְאוּיִתִי: נֹכַח פְּנֵיךָ. לְהַשִּׁיב חֲמַתְךָ מֵהֶם: (יז) אֶל תִּהְיֶה לִּי. שְׁלִיחֻתְךָ לְמַחְתָּה: (יח) יִבְשׁוּ רַדְפֵּי. אֲנָשֵׁי עֲנֻתוֹת: וּמִשְׁנֵה שְׁבָרוֹן. מִשְׁנֵה לְשׁוֹן כְּפּוֹל:

WRITINGS Proverbs 29-30

כתובים משלי פרק כט-ל

כד דִּפְלַג עִם גִּבְיָא סְגִי נִפְשִׁיה
 נִפְסַק מוֹמְתָא וְלֹא מוֹדֵה:
 כה טְלוּמִיָּא דְבַר נִשָּׂא עֲבָדָא
 לִיה תְּקוּלָתָא וְדַמְסַבַּר בְּאַלְהָא
 גִּעְשׂוֹן: כו סְגִיעֵי דְבַעֲזִין אִפִּי
 דְּשִׁלִּיטָא וּמִן קִדְמֵי אֱלֹהָא
 דִּינִיָּה דְגִבְרָא: כז מִרְחַקְתָּא
 דְּצַדִּיקִי גִבְרָא עוֹלָא
 וּמִרְחַקְתָּא דְרִשְׁעֵי גִבְרָא
 דְּתִרְצִי אֲרַחֲתִיה: א מְלוֹי

כד חוֹלֵק עִם־גִּבְיָא שׁוֹנֵא נִפְשׁוֹ אֵלֶּה יִשְׁמַע וְלֹא
 יִגִּיד: כה חֲרַדַּת אָדָם יִתֵּן מוֹקֵשׁ וּבוֹטַח בִּידוּה
 יִשָּׁגֵב: כו רַבִּים מִבְּקָשִׁים פְּנֵי־מוֹשֵׁל וּמִיָּדוּה
 מִשְׁפַּט־אִישׁ: כז תוֹעֵבַת צְדִיקִים אִישׁ עוֹל וְתוֹעֵבַת
 רִשָּׁע יִשְׂרָד־דֶּרֶךְ: ל א דְּבָרֵי אַגּוּר בֶּן־יָקֵה הַמִּשָּׂא
 נָאֵם הַגִּבְר לְאִיתִיָּאל לְאִיתִיָּאל וְאָכַל: ב כִּי בַעַר
 אֲנִכִי מֵאִישׁ וְלֹא־בִּינַת אָדָם לִי:

דאגור בר יקה דקבל נביותא ואמר גברא לאיתיאל לאיתיאל ואוכל: ב מטול דבורא דבני נשא אנא דלא אית בי ביונא דבני נשא:

29 (24) He who shares with a thief hates his soul; he hears an oath but does not testify. **(25)** A snare brings terror to a person, but he who trusts in the Lord will be safeguarded. **(26)** Many seek the countenance of a ruler, but the judgment of a person is from the Lord. **(27)** An unjust man is an abomination to the righteous, and a person whose way is straight is an abomination to a wicked man. **30 (1)** The words of Agur, the son of Yakeh, the prophecy; the words of the man concerning, God is with me; God is with me, and I will be able. **(2)** For I am more boorish than any man, neither do I have man's understanding.

RASHI

רש"י

29 (24) He hears an oath — that they adjure him. **(25) Terror to a person** — The snare of sin brings terror to a person. **Will be safeguarded** — He will be strengthened. **(26) The countenance of a ruler** — to litigate before him. **(27) Whose way is straight** — A man who is straight in his ways. **30 (1) Agur, the son of Yakeh** — The words of Shlomoh, who gathered [agar] understanding [binah], and vomited it [ve-hakiyah]. **המשא** — Prophecy. **The words of the man concerning, God is with me** — because he relied on his wisdom to increase gold, horses, and wives, which he was forbidden to increase, and so he said, "God is with me, and I will be able, and I will not stumble."

(כד) אֵלֶּה יִשְׁמַע. שְׁמַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ: (כה) חֲרַדַּת אָדָם. מוֹקֵשׁ עֲבָרָה יִתֵּן חֲרַדָּה לְאָדָם: יִשָּׁגֵב. יְהִי אָמוֹן: (כו) פְּנֵי מוֹשֵׁל. לְדוֹן לְפָנָיו: (כז) יִשְׂרָד־דֶּרֶךְ. אָדָם שְׁהוּא יִשְׂרָד בְּדַרְכּוֹ: ל (א) אַגּוּר בֶּן־יָקֵה. דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה שְׁאָגַר אֶת הַבִּינָה וְהַקִּיָּאָה: הַמִּשָּׂא. נְבוּאָה: נָאֵם הַגִּבְר לְאִיתִיָּאל. עַל שְׁסַמְךָ עַל חֲכַמְתּוֹ לְהַרְבוֹת זָהָב וְסוּסִים וְנָשִׁים שְׁהוּזָהר עַל כָּל זֶה וְאָמַר אֲתִי אֵל וְאוֹכַל לַעֲשׂוֹת וְלֹא אֲכַשֵּׁל:

משנה סנהדרין פרק ג

Mishnah Sanhedrin, chapter 3

(1) [Civil] monetary claims [are judged] by three. Each [litigant] chooses one [judge of his choice] and the two jointly choose the third; these are the words of Rabbi Meir. But the Sages say, The two judges choose the third. Each litigant may object to the judge chosen by the other [if he is not an ordained judge]; these are the words of Rabbi Meir. But the Sages say when is this so? Only if he [the one who objects] brings proof that they [the judges that the other one chose] are either relatives or [otherwise] ineligible [to judge] but if they are fit, they are recognised [by law] as [if they were] *mumchin* [i.e., ordained judges and] they cannot be disqualified. [In the case where one litigant states, that he has two sets of witnesses, since the disqualification of the first set has no bearing on the case, therefore,] each party [i.e., the opposing party] may [then combine with one other witness to] reject the [first] witnesses produced by the other [i.e., the litigant himself may serve as witness at his own trial, by combining with another to invalidate the witnesses brought against him, even if it turns out later that his opponent really did not have another set of witnesses]; these are the words of Rabbi Meir. But the Sages say [The litigant himself is always disqualified from being a witness, since his opponent may change his mind and say that he now only has the one pair of witnesses; however] when is this so [that he can reject his witnesses]? Only when proof is brought [i.e., he has a complete set of witnesses, without himself] that they are either related or [otherwise] ineligible, but if they are [legally]

רבנו עובדיה מברטנורא

א זה בורר לו אחד. אחד מהבעלי דינים בורר לו דיין אחד לדונו ולהפך בזכותו. וכן השני בורר לו דיין אחד. ושני הבעלי דינים ביחד בוררים להם עוד דיין שלישי ומתוך כך יצא דין אמת לאמתו דצייתי בעלי דינים דינא ואמרי קושטא קא דיניין לן דסבר החייב הרי אני בעצמי בררתי האחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך והדיין הג' בעצמו נוח לו להפך בזכות שניהם. מפני ששניהם ביררו אותו: **וחכ"א שני הדיינים בוררים להם אחד.** בלא דעת הבעלי דינים כדי שלא יהיה לבו של זה השלישי נוטה אצל אחד מהן. והלכה כחכמים: **זה פוסל דיינו של זה.** יכול הוא לומר לא אודן לפני בית דין שבררת: **בזמן שמביא עליהן ראייה..** שזה מביא ראייה על דיין שברר זה. לפוסלו: **אבל אם הם כשרים ומומחים.** ה"ק אבל אם היו כשרים שאינן לא קרובים ולא פסולים. אף על פי שהם יושבי קרנות נעשו כמומחין. ואינו יכול לפוסלן. ופסק ההלכה בזה כשקבלו בעלי הדין מי שידין להם בין יחיד בין רבים. ופסק עליהם את הדין דינו דין. ואין סותרין דינו. ואף על פי שאינו מומחה לרבים. ואם נודע שטעה. אם בדבר משנה טעה או בדבר המפורש בגמרא. מחזירים הדבר כשהיה. ודין בו כהלכה. ואם אי אפשר להחזיר כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים. פטור הדיין מלשלם מאחר שקבלוהו עליהם. שאף על פי שגרם להזיק לא נתכוין להזיק. ואם טעה בשקול הדעת והוא בדבר שנחלקו בו תנאים או אמוראים או גאונים וסוגיא דעלמא כחד מנייהו זה הדיין כדברי אותו הגאון שאין סוגיית העולם כמותו. אם לא נשא ונתן ביד יחזור הדין. ואם אי אפשר להחזיר ישלם מביתו ואם נשא ונתן ביד מה שעשה עשוי וישלם מביתו ודיין שלא קבלו אותו בעלי הדין אלא שעמד מאליו או מנה אותו המלך או קצת זקני הקהל העמידוהו. אם אינו מומחה לרבים אף על פי שנטל לרשות מראש הגולה אין דינו דין. בין טעה בין לא טעה ואינו בכלל הדיינים אלא בכלל בעלי זרוע וכל אחד מבעלי דינים אם רצה סותר דינו וחוזר ודן בפני בית דין. ואם טעה ולא נשא ונתן ביד יחזור הדין. ואם אי אפשר להחזיר ישלם מביתו כדין כל גורם להזיק ואם נשא ונתן ביד ישלם מביתו וחוזר ונטל מבעל דין זה שנתן לו שלא כהלכה. ומומחה לרבים שקבלו אותו בעלי דינים. או שנטל רשות מראש גולה

eligible [i.e., he does not have a complete set of witnesses] no one [litigant] can [combine with another witness to] disqualify them. (2) If one [of the litigants] says to the other I accept my father or your father as [a] trustworthy [judge] or I have confidence in three cowboys [to judge the case], Rabbi Meir says He [the defendant] may [subsequently, after the ruling] retract, but the Sages rule that he cannot change his mind after the ruling. [However, before the ruling was given, the Sages also agree that he can retract, unless he made a *kinyan* — an act formalizing a transaction, legally binding him to his statement]. If a man was under the obligation of an oath to his fellow and the latter said to him Swear to me by your life [and I will pay you and he swore], Rabbi Meir holds he may retract, but the Sages say, He cannot. (3) And these are ineligible [to be witnesses or judges] a gambler with dice, one who lends or borrows with interest, those who race pigeons and traders [in the produce] of the *shemitta* [i.e., Sabbatical year]. Rabbi Shimon says, At first they called them, “those who gathered [produce] on *shemitta*” [i.e., that these were ineligible to be witnesses or judges]. But when the tax collectors grew in number [i.e., people had to give tax in produce and they therefore, had to gather produce] they changed their name to traders of the *shemitta* [i.e., only those who did business with the produce of *shemitta* are ineligible].

רבנו עובדיה מברטנורא

אף על פי שלא קבלו אותו בעלי דינים. הואיל והוא מומחה אם טעה בין בדבר משנה בין בשקול הדעת. ואי אפשר להחזיר הדין פטור מלשלם. ומומחה שנטל רשות מראש גולה יש לו לכוף לבעלי הדין שידונו לפניו. בין רצו בין לא רצו. בין בארץ בין בח"ל. ומי שנטל רשות מן הנשיא שבארץ ישראל אינו יכול לכוף לבעלי הדין אלא בארץ ישראל בלבד ומומחה הוא. מי שלמד בתורה שבכתב ושבעל פה ויודע לסבור להקיש ולהבין דבר מתוך דבר (הוא הנקרא מומחה) וכשהוא ניכר ויודע. ויצא טבעו אצל אנשי דורו. נקרא מומחה לרבים והוא יכול לדון יחידי ואפילו לאנקט רשות מראש הגולה זה פוסל עדיו של זה. פלוגתייהו דר"מ ורבנן מוקי לה בגמרא כשאמר בעל דין יש לי שני כתי עדים בדבר והביא כת ראשונה ועמד בעל דין שכנגדו עם אחר ואמר פסולין הן. ר' מאיר אומר יכול הוא עם אחר לפוסלן ולא נוגע בעדות הוא. שהרי אמר יש לי כת אחרת ואם בקש ולא מצא יפסיד ורבנן סברי אף על גב דאמר תחלה יש לי שני כתי עדים יכול לחזור ולומר אין לי אלא אלו ונמצא זה שבא לפסלן נוגע בעדות הוא ולא מפסלי אפומיה והלכה כחכמים: **ב נאמן עלי אבא.** להיות דין אף על פי שהוא פסול מן התורה לדונני לא לזכות ולא לחובה. כדנקא לן מלא יומתו אבות על בנים: **נאמנים עלי שלשה רועי בקר.** לדון. דאילו לעדות רועי בקר כשרים הן: **ר' מאיר אומר יכול לחזור בו.** אפילו לאחר גמר דין. לאחר שקבל הדיין העדות ואמר איש פלוני אתה זכאי אינו יכול לחזור בו. לאחר גמר דין בלבד הוא דפליגי רבנן עליה דר"מ. דאילו קודם גמר דין מודים חכמים לר' מאיר דיכול לחזור בו ואם קנו מידו נמי שמקבל עליו עדות איש פלוני או דינו של איש פלוני אפילו קודם גמר דין אינו יכול לחזור בו שאין לאחר קנין כלום. וכן הלכה: **דור לי בחיי ראשך.** נדור לי בחיי ראשך ואתן לך מה שאתה תובע ואין צריך לומר ומחול לך מה שיש לי אצלך ונדר לו או קנו מידו אף על פי שעדיין לא נדר אינו יכול לחזור בו. כדברי חכמים. וכן הלכה: **ג ואלו הן הפסולים.** לדון ולהעיד: **המשחק בקוביא.** פסול לעדות לפי שאינו מתעסק בישובו של עולם.

כשרים או ממחין, אינו יכול לפסלן. זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה, דברי רבי מאיר. וחקמים אומרים, אימתי, בזמן שהוא מביא עליהם ראייה שהן קרובים או פסולים. אבל אם היו כשרים, אינו יכול לפסלן: **ב אמר לו נאמן עלי אבא, נאמן עלי אביך, נאמנין עלי שלשה רועי בקר, רבי מאיר אומר, יכול לחזור בו.** וחקמים אומרים, אינו יכול לחזור בו. היה חייב לחברו שבועה ואמר לו דור לי כתי ראשך, רבי מאיר אומר, יכול לחזור בו. וחקמים אומרים, אינו יכול לחזור בו: **ג ואלו הן הפסולים, המשחק בקביא, והמלוה ברבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית.** אמר רבי שמעון, בתחלה היו קורין אותן אוספי שביעית. משרבו האנסין, חזרו לקרותן

Rabbi Yehudah said [regarding gamblers and those who race pigeons] When is this so [that they are ineligible]? If they don't have any other trade. But if they have other means of livelihood they are eligible. (4) And these are regarded as relatives [and are disqualified from testifying or judging] his father, his brother, his father's brother, his mother's

brother, his sister's husband [i.e., his brother-in-law], the husband of one's paternal aunt and the husband of one's maternal aunt, his mother's husband [i.e., a stepfather], his father-in-law, and brother-in-law [from his wife, i.e., the husband of his wife's sister] all these, their sons and sons-in-law and one's stepson by himself [i.e., a stepson's children are not disqualified from testifying]. Rabbi Yose said, This is [the text of] Rabbi Akiva's Mishnah, however, the first Mishnah [reads] His uncle and his son and whoever is eligible to inherit [from him]. And all who were related at that moment [i.e., the moment he witnessed the event]. If one had been related but then ceased to be related [before he witnessed the event], he is eligible. Rabbi

סוחרי שביעית. אמר רבי יהודה, אימתי, בזמן שאין להם אמונות אלא היא, אבל יש להן אמונות שלא היא, כשרין: ד' ואלו הן הקרובין, (אביו ו)אחיו ואחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו וחמיו וגיסו, הן ובניהן וחתניהן, והורגו לבדו. אמר רבי יוסי, זו משנת רבי עקיבא. אבל משנה ראשונה, דודו ובן דודו. וכל הראוי

בנו עובדיה מברטנורא

ואסור לאדם שיתעסקו בעולמו אלא או בתורה וגמילות חסדים. או בסחורה. ואומנות. ומלאכה שיש בהן ישובו של עולם: מלוה בריבית. אחד הלוה ואחד המלוה שניהם פסולין דק"ל המלוה והלוה שניהם עוברים בלא תעשה ומפריחי יונים. אית דמפרישי מין ממני השחוק. אם תקדים יונתך ליונתי אתן לך כך וכך ואית דמפרישי שמגדל יונה מלומדת להביא יונים לבית בעלה בעל כרחו. ויש בהן גול מפני דרכי שלום. ולא גול גמור וסוחרי שביעית. עושין סחורה בפירות שביעית. והתורה אמרה (ויקרא כה) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. ולא לסחורה: רש"א וכו'. בגמרא מפרש מלת' דר"ש הכי. בתחלה היו קוראים אותם אוספי שביעית כלומר אוספי פירות שביעית לעצמן היו פסולים לעדות. כמו סוחרי פירות שביעית: משרבו האנסין. השואלין מנת המלך כך וכך כורין תבואה בכל שנה והיו צריכין לאסוף תבואה של שביעית לפרוע ממנה מנת המלך חזרו לומר סוחרי פירות שביעית בלבד. הם פסולים. אבל אוספי תבואת שביעית לתת למלך כשרים לעדות. כיון שאין אוספים לאצור לעצמן. ולענין פסק הלכה כל מי שעבר עברה שחייב עליה מיתת בית דין. או כרת. או מלקות. פסול לעדות מיתה נקרא רשע. דכתיב (במדבר לה) אשר הוא רשע למות. ובחייבי מלקות כתיב (דברים כה) והיה אם בן הכות הרשע. והתורה אמרה (שמות כג) אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס. ודרשינן אל תשת רשע עד. ואם לקה חזר להכשרו דכתיב ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא כאחיק. ואם לקח ממון שלא כדין אף על פי שאינו חייב ביה לא מיתה ולא מלקות. פסול לעדות. כגון גנב וגולן ומלוה בריבית ואם לקח ממון שיש בו איסור דרבנן. פסול לעדות מדרבנן. כגון מפריחי יונים. וחמסן דיהייב סמי החפץ שאין הבעלים רוצים למכרו. והגבאים והמוכסים שלוקחים לעצמן ומקבלי צדקה מן העו"ג בפרהסיא אלו וכיוצא בהן פסולין לעדות מדרבנן. ואין עדותן בטלה עד שיכריזו עליהם ויפרסמו אותן. אבל פסולי עדות של תורה אין צריכין הכרזה. וכל הפסולין לעדות. בין של תורה בין של דבריהם. אם נודע מענינם שעשו תשובה גמורה והממון שלקחו שלא כדין החזיריהו ועשו סיג וגדר לעצמן באותו דבר שחטאו בו שלא יוסיפו לעשותו עוד. הרי אלו חזרו להכשירן. ומשחקי בקוביא אף על פי שאין בזה גול אפילו מדבריהם. הם פסולים לעדות לפי שאין מתעסקין בישובו של עולם. ואין בהם יראת שמים. ודוקא שאין להם מלאכה ואומנות אלא הוא. כדברי ר' יהודה. וכן הלכה. ואימתי חזרתן משישברו פספסיהו ויקבלו עליהם דאפילו בחנם לא עבדי: ד' ובעל אחותו וכו'. משום דבעל כאשתו. וגיסו. בעל אחות אשתו: הם ובניהן וחתניהן. ודוקא בנים ובנות שיש לו לגיסו מאחות אשתו. אבל אם יש לו בנים ובנות מאשה אחרת. או חתנים

Yehudah says, Even if one's daughter has died but he [the son-in-law] has had children by her, he is still considered related [the *halachah* does not follow Rabbi Yehudah]. (5) A friend or an enemy [is disqualified]. "A friend" [means] one's best man [during the period of his friend's wedding] (see Mishnah portion Wednesday, Acharei Mot, Bava Batra 9:4); "An enemy" [means] any man who is not on speaking terms with him for three days. They [The Rabbis] said to him, Jews are not suspect [to falsify testimony] on such grounds [but we do agree, that a friend or an enemy, may not serve as a judge]. (6) How do we cross-examine witnesses? They are

brought into a room and are frightened [i.e., they are told the consequences of one who falsifies testimony]. Then they are all sent out (see other versions in Tosfot Yom Tov) except for the most senior [witness], and we [the judges] say to him, Tell us how do you know that so and so owes [money] to so and so? If he answers He personally told me I owe him [the money], or so and so told me that he owes him [money] his statement is worthless, until he declares In our presence, he [the defendant] admitted to him that he owes him two hundred *zuz*. After that the second witness is brought in and is cross-examined. If their statements match, they [the judges] proceed to discuss the case. If two find him not liable and one liable, he is declared

רבנו עובדיה מברטנורא

נשואים לבנות שיש לו מאשה אחרת אינן חשובין קרובין וחורגו. בן אשתו מאיש אחר. הוא בלבד חשוב קרוב אבל בן חורגו. וחתן חורגו לא. ואשתו חורגו לא יעיד לה דאשה כבעלה. והאחים זה עם זה בין מן האב בין מן האם הרי הן ראשון בראשון. ובניהם זה עם זה שני בשני ובני בניהם זה עם זה. שלישי בשלישי. ולעולם שלישי בראשון כשר. וא"צ לומר שלישי בשני. אבל שני בשני וא"צ לומר שני בראשון. שניהם פסולים. וכדרך שאתה מונה בזכרים. כך אתה מונה בנקבות וכל אשה שאתה פסול לה כך אתה פסול לבעלה. וכל איש שאתה פסול לו. כך אתה פסול לאשתו: **אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו.** ואין הלכה כמשנה ראשונה: **וכל הראוי ליורשו.** תשלום משנתו שלר"ע היא ולא ממשנה ראשונה וכל הראוי ליורשו' דהיינו קרובי האב. אבל קרובי האם כגון אחי אמו שהזכרנו. כשר לו. שהרי אין אחי אמו ראוי ליורשו. אבל הוא ראוי לירש אחי אמו לפיכך הוא פסול להעיד לו: **היה קרוב.** כגון חתנו וראוי ליורשו מחמת אשתו: **ונתרחק.** שמתה אשתו קודם שראה עדות זו: **ר"י אומר וכו'.** ואין הלכה כר"י: **ה שושבינו.** רעהו בימי חופתו. פסול לו כל ימי החופה: **לא נחשדו ישראל על כך.** להעיד שקר משום איבה ואהבה. וכן הל'. ודוקא בעדות פליגי רבנן עליה. אבל בדיין מודו רבנן דפסול לו לדון דאי רחים ליה. אינו רואה לו חובה. ואי סני ליה. לא מצוי לאפוכי בזכותיה: **ו מאיימין עליהם.** מודיעים אותם שהשוכרים עדי שקר. הן עצמן מבזין אותן וקוראים להם רשעים דכתיב (מלכים א כא) בנבות. והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו שיועצי המלך שהיו יועצים לשכרן קוראים להן בני בליעל: **הוא אמר לי.** הלוה אמר לי: **לא אמר כלום.** דעביד איניש דאמר פלוני נושה בי. כדי שלא יחויקהו עשיר: **הודה לו.** שהיו שניהם בפניו ולהודות לו נתכוין להיות לו עדים בדבר: **אפילו שנים מזוכים או מחויבים.** ואחד אומר איני יודע. יוסיפו דיינים. ואע"ג דאי הוה פליג עלייהו הוה בטל במעוטו. כי אמר איני יודע. הוי כמו שלא ישב

לי'רשו, וכל הקרוב לו באותה שעה. היה קרוב ונתרחק, הרי זה כשר. רבי יהודה אומר, אפלו מתה בתו ויש לו בנים ממנה, הרי זה קרוב: ה האהב והשונא. אהב, זה שושבינו. שונא, כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה. אמרו לו, לא נחשדו ישראל על כך: **ו פיצד בודקים את העדים,** היו מכניסין אותן (לחדר) ומאיימין עליהן ומוציאין (את כל האדם) לחוץ ומשירין את הגדול שבהן ואומרים לו אמור היאך אתה יודע שזה חייב לזה. אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו, איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו, לא אמר כלום, עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז. ואחר כך מכניסין את השני ובודקים אותו. אם נמצאו דבריהם מכוונים, נושאים ונותנים בדבר. שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב, זכאי.

not liable, two liable and one not liable, he is declared liable, one [judged him] liable and one not liable, [or even] if two find him not liable or liable and the third [judge] is undecided [even though had he voted we would rule according to the majority], they add [to the number of] judges [his indecision is considered as though he had not judged at all, and the law requires three judges]. (7) When the verdict has been reached, they [the litigants, who were sent out during deliberations, so as to keep the ruling of the individual judges secret] are brought in and the senior judge says So and so, you are not liable [or] so and so, you are liable. And from where do we know that [one of the judges] upon leaving should not say I wanted to acquit, my colleagues however, convicted, so what could I do, seeing that they were in the majority? Of such it is written “Do not go

around as a gossipmonger amidst your people” (Leviticus 19:16) and it is [further] written “he that goes as a gossipmonger reveals secrets (Proverbs 11:13). (8) Any time he brings proof, it can overturn the verdict, but if they told him, Any proof you may have must be produced within thirty days: If he does so within the thirty days, it overturns [the decision], after thirty days it does not. Said Rabban Shimon ben Gamliel What is one to do if he did not have [favorable evidence] within the thirty days, but only after? [I.e., he may bring evidence any time he finds it, the *halachah* here follows this view.] If they said to him Bring witnesses and he answered, I don't have any, or [they told him] Bring proof and he replies I have none, yet subsequently, he produced proof or found witnesses, it is of no value, [i.e., once he states categorically that he has no further evidence to present, we take him at face value, and any subsequent evidence is suspect], said Rabban Shimon ben Gamliel, What is he to do if he was not aware that the witnesses were available, but only found them afterwards or that there was proof, but only discovered it later? [The *halachah* here does not follow Rabban Shimon ben Gamliel.] If [they told him Bring witnesses and he says he has no witnesses or (if they told

שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי, חייב. אחד אומר זכאי ואחד אומר חייב ואפלו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע, יוסיפו הדינים: ז גמרו את הדבר, היו מכניסין אותן. הגדול שבדינים אומר, איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב. ומנין לקשיצא אחד מן הדינים לא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין אבל מה אעשה שתחברי רבו עלי, על זה נאמר [וויקרא יט] לא תלך רכיל בעמך, ואומר [משלי יא] הולך רכיל מגלה סוד: ח כל זמן שמביא ראיה, סותר את הדין. אמרו לו, כל ראיות שיש לך הבא מכאן עד שלשים יום. מצא בתוך שלשים יום, סותר. לאחר שלשים יום, אינו סותר. אמר רבן שמעון בן גמליאל, מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים ומצא לאחר שלשים. אמרו לו הבא עדים ואמר אין לי עדים, אמרו הבא ראיה ואמר אין לי ראיה, ולאחר זמן הביא ראיה ומצא עדים, הרי זה אינו כלום. אמר רבן שמעון בן גמליאל מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים, לא היה יודע שיש לו ראיה ומצא ראיה. [אמרו לו הבא עדים,

רבנו עובדיה מברטנורא

בדין. נמצא הדין בשנים. ואנן שלש בעינין: ז היו מכניסין אותן. לבעלי דינין שלאחר ששמעו טענותיהן היו מוציאין אותן לחוץ כדי שישאו ויתנו בדבר ולא ישמעו הבעלי דינים מי מחייב ומי מזכה לחוץ כדי שישאו ויתנו בדבר ולא ישמעו הבעלי דינים מי מחייב ומי מזכה: ח הבא ראיה. שטר זכות: ה"ז אינו כלום. שהרי אמר אין לי והיישין שמוא

him) Bring proof and he says he has none and] he sees that he is about to be found guilty so he says [Wait] bring so and so who will testify in my favor, or he pulls out [documentary] evidence from under his *funda* [belt, even Rabban Shimon ben Gamliel will

admit that his proof is suspect and] it is valueless.

רבנו עובדיה מברטנורא

זיף או שבר עדי שקר: אמר רשב"ג וכו'. ואין הלכה כרשב"ג: קרבו פלוני ופלוני והעידוני. בהא אפילו רשב"ג מודה דכיון שהי היודע בהן ואמר אין לי. ודאי שקרן הוא. אבל הטוען יש לי עדים או ראייה במדינת הים אין שומעין לו לענות הדין עד שישלח למדינת הים אלא פוסקין את הדין כפי מה שרואין ממנו עכשיו וכשיביא עדים או ראייה סותר את הדין. וחוזרים ודנים כפי העדים או הראייה שהביא: אפונרתו. חגורתו ואית דמפרשי מלבוש הסמוך לבשרו:

Gemara Sanhedrin 24a

גמרא סנהדרין דף כד.

“Rabbi Oshaya said, What is the meaning of the verse, “And I took to me the two staves; the one I called *No'am* [graciousness], and the other I called *Chovlim* [binders]?” (Zechariah 11:7) *No'am* — these are the scholars in Eretz Yisrael, who treat each other graciously [*man'imim*] when engaged in halachic debates; *Chovlim*, this refers to the scholars in Babylonia, who injure [*mechablim*] each other's feelings when debating halachah. [It is written:] “Then he said, These are the two anointed ones [*yitzhar*], that stand...” (Zechariah 4:14) [This is preceded by:] “And two olive trees by it.” (ibid., verse 3) *Yitzhar* — Rabbi Yitzchak said, These are the scholars in Eretz Yisrael, who are as congenial to each other when engaged in halachic debates as olive oil [which is soothing]; while “And two olive trees by it” symbolizes the scholars in Babylonia, who are as bitter to each other in halachic discussions as olive trees [whose wood has a bitter taste]. “Then I lifted up my eyes and saw, and behold, there came forth two women and the wind was in their wings; for they had wings like the wings of a stork. And they lifted up the measure between the earth and the heaven. Then I said to the angel that spoke with me, To where do these bear the measure? And he said to me, To build her a house in the land of Shinar.” Rabbi Yochanan said on the authority of Rabbi Shimon ben Yochai: These [the two women] signify hypocrisy and arrogance, which made their home in Babylonia. But was Babylonia really the home of haughtiness; did not the

אמר אין לי עדים, הבא ראיה ואמר אין לי ראיה, ראיה שמתחייב בדין ואמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני או שהוציא ראיה מתוך אפונרתו, חרי זה אינו כלום:

אמר רבי אושעיא מאי דכתיב (זכריה יא) ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חבלים. נועם אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה. חבלים אלו תלמידי חכמים שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה. (שם ד) ויאמר אלה בני היצהר העמדים וגומר ושנים יתים עליה. יצהר אמר רבי יצחק אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל. שנוחין זה לזה בהלכה כשמן ית. ושנים יתים עליה אלו תלמידי חכמים שבבבל. שמרירין זה לזה בהלכה כזית (שם ה) ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהם כנפים ככנפי החסידה ותשנה את האיפה בין הארץ ובין השמים ואומר אל המלאך הדובר בי אנה המה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי. זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל. וגסות

Master say, Ten *kabs* [a measure] of arrogance came down into the world, of which Eilam [a country bordering Babylonia] took nine and the rest of the world one? Yes, originally it descended to Babylonia, but it traveled to Eilam. This can also be inferred from the wording, "To build her [only one of the vices, thus proving that the other did not settle there permanently] a house in the land of Shinar." This proves it. But the Master said that the symptom of pride is poverty, and did not poverty descend upon Babylonia?

הרוח לִבְבֶל נְחִית. וְהָאֵמֶר מִרְעָשָׁה קִבִּין גִּסוֹת יִרְדוּ לְעוֹלָם תִּשְׁעָה נְטִלָה עֵילָם וְאֶחָד כָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ. אֵין לִבְבֶל נְחִית וְאִישְׁתְּרַבּוּבֵי דְאִישְׁתְּרַבּב לְעֵילָם. דִּיקָא נְמִי דְכְּתִיב לְבַנּוֹת לָהּ בֵּית בְּאַרְץ שְׁנַעַר שְׁמַע מִינָהּ. וְגִסוֹת לִבְבֶל לֹא וְהָאֵמֶר מִרְסִימָן לְגִסוֹת הָרוּחַ עֲנִיּוּת. וְעֲנִיּוּת לִבְבֶל נְחִית מֵאִי עֲנִיּוּת עֲנִיּוֹת דְתוֹרָה. דְכְּתִיב (שִׁיר הַשִּׁירִים ח) אַחֲזוֹת לָנוּ קִטְנָה וְשָׂדִים אֵין לָהּ. אֵמֶר רַבִּי יוֹחָנָן זֵו עֵילָם שְׁנִכְתָּה לְלָמוּד וְלֹא וְכַתָּה לְלָמוּד. מֵאִי בְבֶל. אֵמֶר רַבִּי יוֹחָנָן בְּלוּלָה בְּמַקְרָא בְּלוּלָה בְּמַשְׁנָה בְּלוּלָה בְּתַלְמוּד:

"Poverty" means a paucity of Torah study, as it is written, "We have a little sister and she has no breasts." (Song of Songs 8:8) Rabbi Yochanan said, This is Eilam, which was privileged to learn, but not to teach [i.e., its learning remained stagnant]. What does the name *Bavel* [Babylonia] connote? Rabbi Yochanan said, [That the study there of] Scripture, Mishnah, and Talmud were intermingled [*belulah*].

וזהר בחקותי דף ק"ד ע"א

תָּא חֲזִי רְחִימוּתָא עֲלָאָה דְקַדְשָׁא בְרִידָה הוּא בְּיִשְׂרָאֵל לְמַלְכָּא דְהָוָה לִיהּ בַּר יְחִידָאֵי וְהוּוּ חֲטִי קָמִי מַלְכָּא יוֹמָא חַד סָרַח קָמִי מַלְכָּא אֵמֶר מַלְכָּא כָּל הַנְּי יוֹמִין אֶלְקִינָא לָךְ וְלֹא קִבְּלַת מִכָּאן וְאִילָךְ מָאֵי אַעֲבִיד לָךְ אִי אַתְרִיד לָךְ מִן אַרְעָא וְאַפִּיק לָךְ מִמְּלַכּוּתָא דִּילְמָא יְקוּמוּן עֲלֶיךָ דּוּבֵי תַקְלָא אוּ זַאֲבֵי תַקְלָא אוּ לְסַטִּין וְיַעֲבְרוּן לָךְ מַעֲלָמָא מַה אַעֲבִיד אֵלָּא אֲנָא וְאַנְתָּה נִיפּוּק מֵאַרְעָא כִּד אַף אֲנִי אֲנָא וְאַנְתָּה נִיפּוּק מֵאַרְעָא אַף אֲנָא וְאַנְתָּה נַהֲד בְּגִלוּתָא וְנִיפּוּק בְּחֻדָּא כִּד אֵמֶר קַדְשָׁא בְרִידָה הוּא לְיִשְׂרָאֵל מַה אַעֲבִיד לְכוּ הָא אֶלְקִינָא לְכוּ וְלֹא אַרְבִּיתוּ אוּדְנִיכוּ הָא אִיִּיתִינָא עֲלִיכוּ מֵאַרְי תְּרִיסִין מֵאַרְי טַפְסִין לְאַלְקָאָה לְכוּ וְלֹא שְׁמַעְתוּן. אִי אַפִּיק לְכוּ מֵאַרְעָא לְחוּדְכוּן דְחִילְנָא עֲלִיכוּ מִכְּפָה דּוּבִין מִכְּפָה וְאַבִּין דִּיקוּמוּן עֲלִיכוּ וְיַעֲבְרוּן לְכוּ מַעֲלָמָא אֲכַל מַה אַעֲבִיד לְכוּ אֵלָּא אֲנָא וְאַתוּן נִפּוּק מֵאַרְעָא וְנַהֲד בְּגִלוּתָא הָדָא הוּא דְכְּתִיב וַיִּסְרְתִי אֶתְכֶם לְמִיּהָד בְּגִלוּתָא וְאִי תִימְרוּן דְאַשְׁבוּק לְכוּן אַף אֲנִי עִמְכוּן. שְׁבַע עַל חֲטָאֵתִיכֶם הָא שְׁבַע דְאִיתְרַד עִמְכוּן וְאַמָּאי עַל חֲטָאֵתִיכֶם הָדָא הוּא דְכְּתִיב (ישעיה ג) וּבִפְשָׁעֵיכֶם שְׁלַחַה אִמְכֶם אֵמֶר קַדְשָׁא בְרִידָה הוּא אֶתוּן גְּרַמְתוּן דְאַנָּא וְאַתוּן לֹא נִידוּר בְּאַרְעָא (נ"א וְנִיטְרוּד מֵאַרְעָא) הָא מִטְרוּנִיתָא נִפְקַת מְהִיכְלֵי עִמְכוּן הָא אַתְחַרְב כֹּלָּא הִיכְלָא דִּילִי וְדִידְכוּן אַתְחַרְב דְהָא לְמַלְכָּא לֹא אַתְחִזִי הִיכְלָא אֵלָּא כִּד אִיחוּ עֵייל עִם מִטְרוּנִיתָא. וְתַדְוָה דְמַלְכָּא לֹא אִשְׁתַּכַּח אֵלָּא בְּשַׁעְתָּא דְעָל בְּהִיכְלָא דְמִטְרוּנִיתָא וְאַשְׁתַּכַּח בְּרַתָּא עִמָּה בְּהִיכְלָא חֲדָאן בְּלָחוּ בְּחֻדָּא הִשְׁתָּא דְלָא אִשְׁתַּכַּחוּ בְּרָא וּמִטְרוּנִיתָא הָא הִיכְלָא חֲרִיבָא מְכֹלָּא אֵלָּא אֲנָא מַה אַעֲבִיד אַף אֲנָא עִמְכוּן. וְהִשְׁתָּא אַף עַל גַּב דְיִשְׂרָאֵל אִינְהוּ בְּגִלוּתָא קַדְשָׁא בְרִידָה הוּא אִשְׁתַּכַּח עִמְהוּן וְלֹא שְׁבִיב לִזְן דְכִּד וּפְקוּן יִשְׂרָאֵל מִן גְּלוּתָא קַדְשָׁא בְרִידָה הוּא יַתוּב עִמְהוּן דְכְּתִיב (דברים ל) וְשָׁב יִי אֶלְהִיד וְשָׁב יִי אֶלְהִיד וְדָאֵי וְהָא אַתְמַר:

Yosef Le-Chok

יוסף לחוק

Ethical Teaching:

מוסר

Sefer Chasidim, Chapter 46

ספר חסידים סימן 70

One should not do as a person who does things by habit and emits words from his mouth without thoughts in his heart. And because of this practice, God was angry with His people and sent us His servant Yishayahu, and said, "Because this nation comes near with its mouth, and honors Me with its lips, but its heart is far from Me, and their fear of me is the conditioned habit of men ... ." (Isaiah 29:13) The Holy One, blessed be He, said to Yishayahu, "Yishayahu, look at the actions of My children, for they are merely for show. They hold Me like a person who holds onto and practices the custom of his fathers. They come into the synagogues and pray before Me the fixed prayers according to the custom of their fathers, not wholeheartedly. They wash their hands and say the blessing for the washing of hands, break bread and say the blessing 'who brings forth bread, and drink and say the blessing, as a matter of rote. But at the moment that they are saying the blessing, they are not concentrating on blessing Me." For this reason, His anger was aroused and He swore by His great name to

לא יַעֲשֶׂה בְּאָדָם הָעוֹשֶׂה דָּבָר בְּמִנְהָג וּמוֹצִיא דְּבָרִים מִפִּי בְּלֹא הַגִּיזוֹן הַלֵּב וְעַל דְּבָר זֶה חָרָה אֵף ה' בְּעַמּוֹ וְשָׁלַח לָנוּ אֶת עֲבָדוֹ יִשְׁעִיָּהוּ וְאָמַר (ישעיה כט) יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִי וּבִשְׁפָתָיו כִּבְדוּנִי וְלִבּוֹ רַחֵק מִמֶּנִּי וְתַהֲדִי יִרְאֲתֶם אוֹתִי מִצִּוּת אַנְשִׁים מְלוֹמְדָה אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִישְׁעִיָּהוּ יִשְׁעִיָּהוּ רָאָה מַעֲשֵׂה בְנֵי כִּי אֵינוּ אֵלָּא לְפָנִים וּמַחְזִיקִים בִּי בְּאָדָם שֶׁמַּחְזִיק וְנוֹהֵג מִנְהָג אֲבוֹתָיו בְּיָדוֹ בָּאִים בְּבִתִּי כְּנִסְיוֹת וּמִתְפַּלְלִים לְפָנֵי תַפְלוֹת הַקְּבוּעוֹת בְּמִנְהָג אֲבוֹתָיו לֹא בְּלֵב שְׁלֵם. הֵם מְנַקְּיֵן אֶת יְדֵיהֶם וּמְבָרְכִין עַל נְטִילַת יְדֵיהֶם וּבוֹצְעִים וּמְבָרְכִין בְּרַכַּת הַמוֹצִיא שׁוֹתִים וּמְבָרְכִים כְּמוֹ שֶׁהַדְּבַר שֶׁגִּוַר בְּפִיהֶם אֵךְ בַּעַת שֶׁהֵן מְבָרְכִין אֵינָן מִתְכוּוֹנִים לְבְּרַכְנִי לְכֵן עַל כֵּן חָרָה אַפּוֹ וְנִשְׁבַּע בְּשֵׁמוֹ הַגְּדוֹל לֵאמֹר חֲכַמַת הַחֲכָמִים הַיּוֹדְעִים אוֹתוֹ וּמְבָרְכִים אוֹתוֹ כְּמִנְהָג וְלֹא בְּכוּוֹנָה. דְּכָתִיב בְּתַרְיָה לְכֵן הִנְנִי יוֹסִיף לְהַפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה הַפְּלֵא וְפְלֵא וְאֲבָדָה חֲכַמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבוּנָיו תִּסְתַּתֵּר. לְפִיכֶךָ הִזְהִירוּ חֲכָמִים עַל הַדְּבַר וְאָמְרוּ וַעֲשֵׂה דְּבָרִים לְשֵׁם פּוֹעֲלֵם כִּי כָּל אֲשֶׁר בָּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ לְכַבּוֹדוֹ בְּרָאוּ:

Him and bless Him by rote rather than with devotion. As is written afterward, "Therefore, behold, I will increase to do wondrously to this people, very wondrously, and the wisdom of its Sages will be lost and the understanding of its insightful ones will be hidden." (ibid., verse 14) Therefore, the Sages warned about this and said, Do things for the sake of the One who made them. For everything that the Holy One, blessed be He, created in His world, He created for His honor.

Practical Law:

הלכה

Rambam, Laws of Prayer, Chapter 5

הרמב"ם הלכות תפלה פרק ה

(1) How is bowing done? One who prays [the

א כריעה ביצד המתפלל כורע חמשה כריעות

Shmonah Esreh prayer] bows five times in each prayer: at the beginning and end of the first blessing; at the beginning and end of the blessing of thanks [*modim* and *lechah naeh lehodot*]; and at the end, when he finishes the prayer, he bows and takes three steps backward. When he bows, he bids farewell [by bowing] to his left, and then to his right, and then he raises his head from bowing. When he makes the four bows, [i.e., the first blessing and at *modim*] he bows [his knees] at the word *baruch* [— blessed, and at *modim* in the latter case], and when he straightens up, he does so at God's name. To whom does this apply? To an ordinary person. But a high priest bows at the beginning of every blessing and at the end of every blessing. And the king, once he has bent over in the first [blessing], does not raise his head until he finishes his whole prayer. (2) Why does one bid farewell [by bowing] to his left first?

Because his left is the right side of whoever is facing him. In other words, when one stands before the king, he bows in farewell toward the king's right and then toward the king's left. And they [the Sages] established that one should take leave of prayer in the way that one takes leave of a king. (3) All of these bowings, one must bend until all the vertebrae of the spine protrude and he makes himself as a bow. But if he bends over a bit and it causes him discomfort, and he seems to be bowing as much as he can, he need not be concerned.

בְּכָל תְּפִלָּה וְתַפְלָה בְּבִרְכָה רִאשׁוֹנָה בְּתַחֲלָה וּבְסוֹף. וּבְהוֹדִיָּה בְּתַחֲלָה וּבְסוֹף וּבְשִׁגְמוֹר וְהַתְּפִלָּה כּוֹרַע וּפּוֹסֵעַ ג' פְּסִיעוֹת לְאַחֲרָיו. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרַע נוֹתֵן שְׁלוֹם מִשְׁמָאל עֲצָמוֹ וְאַחַר כֵּף מִיְמִין עֲצָמוֹ וְאַחַר כֵּף מִגְּבִיָּה רִאשׁוֹ מִן הַכְּרִיעוֹת כּוֹרַע בְּכָרֶף וּכְשֶׁהוּא כּוֹרַע בְּאַרְבַּע הַכְּרִיעוֹת כּוֹרַע בְּכָרֶף וּכְשֶׁהוּא זֹקֵף זֹקֵף בְּשֵׁם. בְּמָה דְּבָרִים אָמְוּרִים בְּהִדְיוּט אָבֵל כִּהֵן גְּדוּל כּוֹרַע בְּתַחֲלַת כָּל בְּרָכָה וּבְסוֹף כָּל בְּרָכָה. וְהַמְלִיךְ כִּיּוֹן שֶׁשָּׁחָה כְּרִאשׁוֹנָה אִינוֹ מִגְּבִיָּה רִאשׁוֹ עַד שִׁגְמוֹר כָּל תְּפִלָּתוֹ: ב וְלָמָּה נוֹתֵן שְׁלוֹם לְשְׂמָאלוֹ תַחֲלָה מִפְּנֵי שֶׁשְׂמָאלוֹ הוּא יְמִין שְׂכָנְגָד פְּנֵיו כְּלוֹמֵר כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד לְפָנֵי הַמְּלִיךְ נוֹתֵן שְׁלוֹם לְיְמִין הַמְּלִיךְ וְאַחַר כֵּף לְשְׂמָאל הַמְּלִיךְ וְקָבְעוֹ שֶׁיִּפְטֹר מִן הַתְּפִלָּה כְּמוֹ שֶׁנִּפְטְרִין מִלְּפָנֵי הַמְּלִיךְ: ג כָּל הַכְּרִיעוֹת הָאֵלוֹ צְרִיף שֶׁיִּכְרַע בֵּהֵן עַד שֶׁיִּתְפַּקְקוּ כָּל חוּלְיוֹת שֶׁבְשִׁדְרָה וְיַעֲשֶׂה עֲצָמוֹ כְּקֶשֶׁת וְאִם שָׁחָה מְעַט וְצִיעַר עֲצָמוֹ וְנִרְאָה כְּכוֹרַע בְּכָל כּחוֹ אִינוֹ חוֹשֵׁשׁ:

BECHUKOTAI FOR THURSDAY

בחקתי ליום חמישי

TORAH

תורה

כיוון בקריאת חמשה פסוקים אלו שהם כנגד ה דמילוי ה ה אחרונה דשם ב"ן לקנות הארת רוח משבת הבאה

כד וְאֵהָךְ אָף אָנָּה עֲמִיכּוֹן
בְּקִשְׁוֹי וְאַלְקִי יִתְכוּן אָף אָנָּה
שְׁבַע עַל חוּבִיכּוֹן: כה וְאֵתִי
עֲלִיכּוֹן דְּקִטְלִין בְּחֶרֶבָּא

כד וְהִלַּכְתִּי אִי־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקָרִי וְהִפִּיתִי
אֶתְכֶם גַּם־אֲנִי שְׁבַע עַל־חַטָּאתֵיכֶם:
כה וְהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נִקְמַת נִקְמַת־בְּרִית

(24) Then I too, shall treat you as happenstance. I shall again add seven [different] punishments for your [seven] sins: (25) I shall bring upon you a sword

RASHI

רש"י

(25) **The vengeance of a covenant** — [since] there is also a vengeance which is not of the covenant [i.e., not stated here in the Torah, such as those] in the manner of other

(כה) נִקְמַת־בְּרִית. וְיֵשׁ נִקְמַת שְׂאִינוֹ בְּבְרִית, כְּדָרָךְ